

شیوه های مداخله در بافت های فرسوده شهری
مبانی نظری، تجربیات جهانی و ایران

محمد هادی درودی

www.ketab.ir

سرشناسه	:	درودی، محمدهادی، ۱۳۶۰، مولف
عنوان و نام پدیدآور	:	شیوه‌های مداخله در بافت‌های فرسوده شهری مبانی نظری، تجربیات جهانی و ایران محمد هادی درودی.
مشخصات نشر	:	مشهد: انتشارات مرنديز، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهري	:	۱۴۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۴۲۵-۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
موضوع	:	نوسازی شهری
موضوع	:	نوسازی شهری -- برنامه‌ریزی
موضوع	:	شهرسازی
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۵ ۴۵۹/۹۰۵۳NA
رده بندی دیویی	:	۷۱۱/۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۱۱۸۲۱

نشر مرندیز

دفتر انتشارات: مشهد، خیابان آبکوه ۷ - دانشسرای شمالی ۸ - شمار ۹۰

تلفن: ۰۵۱-۳۷۲۷۴۷۶۵

دورنگار: ۰۵۱-۳۷۲۵۱۳۰۲

www.marandiz.com

شیوه‌های مداخله در بافت‌های فرسوده شهری مبانی نظری، تجربیات جهانی و ایران

محمد هادی درودی

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵

چاپ: دقت

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۸۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۶-۴۲۵-۸

پیش گفتار

مداخله در بافتهای فرسوده شهری در سطح کشورهای مختلف جهان از سابقه چند صد ساله برخوردار است. در کشور ایران نیز به دلیل وجود شهرهایی با بافت قدیمی، این امر به شکل مدرن آن از چند دهه پیش در حال انجام می باشد. تا کنون در سطح کشور های دنیا و در سطح ایران از "سوها و روشهای متعددی جهت مداخله در بافت های فرسوده شهری استفاده شده است.

هدف از این نوشتار دستیابی به روش های مناسب جهت مداخله در بافت های فرسوده شهری می باشد، که با شرایط حکم سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و حقوقی شهرهای ایران، انطباق بیشتری نیز داشته باشد. این منظور و در راستای دستیابی به این هدف، به بررسی منابع موجود در این زمینه پرداخته شده است. این منابع به چهار گروه زیر تقسیم می گردد:

۱- منشورها و قطعنامه های جهانی ۲- مکتب ها و اندیشه های جهانی ۳- تجارب تعدادی از کشور جهان که دارای تجارب غنی در مداخله بافت های فرسوده شهری می باشند ۴- اقدامات مداخله ای انجام شده در شهرهای ایران.

در ادامه با بررسی منابع گروه اول و دوم (منشورها و قطعنامه های جهانی، مکتب ها و اندیشه های جهانی) مبانی علمی- تجربی مداخله در بافتهای فرسوده شهری استخراج می گردد همچنین با بررسی تجارب سایر کشورها و اقدامات مداخله ای انجام شده در سطح بافت فرسوده شهر های ایران (منابع گروه دوم و سوم) الگوهای مداخله انجام شده بررسی می گردد.

از سوی دیگر به کمک مدل مفهومی، روشهای مداخله در بافت های فرسوده شهری تبیین شده و نهایتا شاخص های استخراج شده، در مدل سیستماتیک برنامه ریزی جای گذاری می شوند. نتیجه نهایی کار به عنوان یک مدل کلی می باشد که می تواند برای تعیین الگوی مناسب مداخله در بافت های فرسوده شهر های ایران مورد استفاده قرار گیرد.

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: تعاریف و مفاهیم	۱۵
۱- بهسازی	۱۵
۲- نوسازی	۱۹
۳- بازسازی	۲۲
۴- جمع بندی مفاهیم بهسازی، نو سازی، بازسازی و مرمت شهر	۲۳
۵- ساماندهی	۲۵
الف - مداخله نوگرایانه	۲۷
ب- مداخله فرهنگ گرایانه	۲۸
ج- مداخله فرانوگرایانه	۲۸
د- مداخله مردم گرایانه	۲۹
فصل دوم: منشورها و اندیشه های جهانی	۳۱
الف: منشورها و قطعنامه های جهانی	۳۱
۱- کنگره آتن (۱۹۳۱)	۳۲
۲- معاهده لاهه (۱۹۵۴)	۳۲
۳- کنگره گوپینو (۱۹۶۰)	۳۳
هدف	۳۳
۴. کنگره ونیز (۱۹۶۴)	۳۴
۵- معیارهای کیوتو (قاره امریکا) (۱۹۶۷)	۳۴
۶ اجلاس پاریس (۱۹۶۸)	۳۵
۷. کنگره رم (۱۹۷۲)	۳۶

- ۳۶..... ۸. معاهده پاریس (۱۹۷۲)
- ۳۷..... ۹. بیانیه بوداپست (۱۹۷۲)
- ۳۸..... ۱۰. معاهده حفظ میراث و فرهنگ جهانی (۱۹۷۳)
- ۳۹..... ۱۱. شورای اروپا (۱۹۷۵)
- ۴۰..... ۱۲. بیانیه روتنبرگ (۱۹۷۵)
- ۴۱..... ۱۳. توصیه نامه ناپروبی (۱۹۷۶)
- ۴۱..... ۱۴. منشور فلورانس (۱۹۸۲)
- ۴۲..... ۱۵. منشور، سنگتن (۱۹۸۷)
- ۴۳..... ۱۶. بیانیه خزیکوسیتی (۲۰۰۰)
- ۴۴..... ب: دیدگاهها و اندیشه‌های جهانی
- ۴۴..... ۱- افلاطون:
- ۴۵..... ۲- ارسطو:
- ۴۷..... ۳- فارابی
- ۴۷..... ۴- آندره گوتن
- ۴۸..... ۵- ابنزرهاوارد
- ۴۹..... ۶- آدموند بیکن
- ۵۰..... ۷- لورژن ویوله لودوک (۱۸۷۹-۱۸۱۴)
- ۵۱..... ۸- جان راسکین (۱۸۱۸-۱۹۰۰)
- ۵۲..... ۹- کامیلوبویی تو (۱۸۳۶-۱۹۱۴)
- ۵۲..... ۱۰- کامیلوسیت (۱۸۴۳-۱۹۰۳)
- ۵۳..... ۱۱- گوستاو جیووانی
- ۵۳..... ۱۲- لوکوروبوزیه (۱۸۸۷-۱۹۶۵)
- ۵۵..... ۱۳- لوئیس مامفورد (۱۸۹۵)
- ۵۶..... ۱۴- کوپین لینچ (۱۹۸۴ - ۱۹۱۸)
- ۵۹..... فصل سوم: بررسی تجربیات جهانی مداخله در بافت‌های فرسوده:
- ۵۹..... ۱. انگلستان
- ۶۰..... الف - بٹ

۶۱	ب- چستر
۶۳	ج- یورک
۶۴	د- چی چستر
۶۵	ه- لستر
۶۶	و- جمع بندی تجارب انگلستان:
۶۸	۲-فرانسه
۷۱	محلّه لوماره :
۷۲	محلّه له بال- بوبورگ
۷۲	محلّه دنیایش
۷۳	طرح هاوژن هنارد برلین بهسازی و نوسازی شهر پاریس
۷۴	۳-آلمان:
۷۴	برلین
۷۷	۴-اتریش
۷۷	وین
۷۸	ترکیه
۷۸	استانبول
۸۰	۶-تجربه مداخله در بافت فرسوده شهری در یوگسلاوی :
۸۱	۷-تجربه مداخله در بافت فرسوده شهری در آمریکا : (تجربه میدان اریک روآشنگتن)
۸۲	۸- تجربه مداخله در بافت فرسوده شهری در مصر :
۸۴	۹-هلند
۸۵	۱۰-چکسلواکی
۸۷	۱۱-ایتالیا
۸۷	الف-بولونیا
۸۹	ب- ونیز
۹۰	ج- برگامو
۹۱	د- اوربینو
۹۲	ه- اترانتو

- و- جمع‌بندی تجارب ایتالیا ۹۴
- فصل چهارم: سابقه اقدامات مداخله‌ای انجام شده در ایران: ۹۵
- ۱- سیاستها و برنامه‌های اجرایی بهسازی و نوسازی قبل از انقلاب اسلامی: ۹۵
- ۱-۱- آغاز جریان مداخلات در بافت‌های شهری (۱۳۲۰-۱۳۰۰) ۹۶
- ۱-۲- عصر رکود مداخلات در بافت‌های شهری ایران (۱۳۴۵ - ۱۳۲۰): ۹۶
- ۱-۳- عصر آغاز مجدد بهسازی و نوسازی شهری در ایران: ۹۷
- ۱-۴- شروع نوسازی شهرها و موانع آن در ایران: ۹۷
- ۱-۵- سیاست‌ها، برنامه‌های دوره پهلوی دوم (۱۳۵۷-۱۳۲۰) ۹۹
- ۱-۶- برنامه اول عمرانی (۱۳۳۴-۱۳۲۷) ۹۹
- ۱-۷- برنامه دوم عمرانی (۱۳۴۱-۱۳۲۷) ۹۹
- ۱-۸- برنامه سوم عمرانی (۱۳۵۶-۱۳۲۷) ۱۰۰
- ۱-۹- برنامه چهارم عمرانی (۱۳۵۱-۱۳۲۷) ۱۰۲
- ۱-۱۰- برنامه پنجم عمرانی (۱۳۵۶-۱۳۵۲) ۱۰۳
- ۱-۱۱- آغاز مجدد بهسازی و نوسازی شهری در ایران: ۱۰۵
- ۱-۱۲- مداخله در بافت‌های فرسوده شهری در برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۷۲ - ۱۳۶۸) ۱۰۶
- ۱-۱۳- مداخله در بافت‌های فرسوده شهری در برنامه دوم توسعه اقتصادی - اجتماعی (۱۳۷۷ - ۱۳۷۳) ۱۰۷
- ۱-۱۴- مداخله در بافت‌های فرسوده شهری در برنامه سوم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۸۳ - ۱۳۷۹): ۱۰۸
- ۱-۱۵- مداخله در بافت‌های فرسوده شهری در برنامه چهارم توسعه اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی (۸۶ - ۱۳۸۲): ۱۰۸
- ۱-۱۶- سیاست‌ها و برنامه‌های بهسازی و نوسازی شهری در دوره پس از انقلاب اسلامی ۱۱۱
- فصل پنجم: اقدامات و تجربیات مداخله‌ای انجام شده در بافت فرسوده شهرهای ایران ۱۱۳
- ۱- بهسازی و نوسازی بافت‌های قدیمی در کرمانشاه: ۱۱۳
- ۲- طرح حفظ و احیاء و بازسازی بافت تاریخی سمنان: ۱۱۴
- ۳- طرح بازسازی محله آستانه شیراز: ۱۱۵
- ۴- طرح باززنده سازی مجموعه تاریخی صاحب الامر تبریز: ۱۱۶
- ۵- طراحی بافت و مجموعه چهارهکتار بافت مسئله دار بیرجند: ۱۱۷
- ۶- نوسازی و احیاء نواحی فرسوده شهری در شهرکرد: ۱۱۸

۷- طرح نوسازی بافت کهن قزوین:	۱۱۹
- گونه‌های مداخله در بافت فرسوده شهری:	۱۲۳
الف- روش حفاظتی- بهداشتی:	۱۲۳
ب- روش حفاظتی - تزئینی:	۱۲۴
ج- روش بازسازی شهری :	۱۲۵
د- روش مداخله موضعی- موضوعی :	۱۲۶
ه- روش جامع مرمت شهری:	۱۲۷
مراجع قانونی و مستندات قانونی مداخله در بافت‌های فرسوده شهری:	۱۲۸
۱. بند ۶ تبصره ۶ قانون بودجه سال ۸۴:	۱۲۸
۲. بند ۶ تبصره ۶ قانون بودجه سال ۸۵:	۱۳۰
- ماده ۲۴ قانون نوسازی، عمران و شهرسازی مصوب ۱۳۴۷:	۱۳۰
دستورالعمل اجرایی ماده ۱۰ قانون نوسازی و عمران شهری:	۱۳۱
- تهیه و تنظیم گزارشات توجیهی شامل:	۱۳۱
ویژگی های شناخت بافت های فرسوده:	۱۳۳
تعیین فرسودگی، ناپایداری بافت قدیم بر اساس اسناد، دادهای وزارت مسکن:	۱۳۳
فصل ششم: راهنمایی انتخاب شیوه‌های مناسب مداخله:	۱۳۵
برخی توصیه‌ها و راهنمایی‌ها:	۱۳۷
منابع و مآخذ:	۱۳۹

مقدمه

بهسازی و مرمت بافتهای فرسوده شهری به طور مجزا و مستقل از بناهای تاریخی به عنوان عنصر شهری زنده و پویا تا قبل از جنگ جهانی دوم هیچگاه مورد توجه کنگره‌های مرمت قرار نگرفته بود. اولین سمینار بین المللی که آشکارا به مرمت، حفاظت و بهسازی بافتهای فرسوده شهری توجه کرد، کنگره گوپینو (۱۹۶۰) بود. تدوین کنندگان منشور جهانی آمستردام (۱۹۷۵) نیز خواستار ترمیمات وسیع در موازین قانونی و مقررات اجرایی مداخله در بافتهای فرسوده شهری شدند به نحوی که بتوانند در آشتی دادن فضاهایی کالبدی قدیمی با فضاهای زندگی مدرن توفیق یابند.

به این ترتیب بحث مرمت و بهسازی بافتهای قدیمی و فرسوده شهرها از اواسط قرن ۱۹ میلادی در اروپا از دید اهداف، پیوندهات مرمتی پیش‌تازان معماری و رشته‌های وابسته مجزا شد. لذا منشور آتن در ۱۹۳۱ به عنوان برنامه آمستردام با روندی تکاملی به تدریج از انحصار جنبه‌های صرف هنری خارج شد و به همراه توجه به تک بناها به عنوان اثری منحصر به فرد به مجموعه مسایل اجتماعی - اقتصادی در بناها در انتهای تاریخی و قدیمی شهری نیز تسری یافت.

از این منظر بسیاری از شهرهای کشور ما با پدیده فرسایش عرصه‌های شهری مواجه اند. نمود عینی این فرسایش، افت زندگی اجتماعی در این عرصه‌ها است. عوارض فرسایش به صورت نیمه متروک و متروک شده بناها، مساکن نامناسب و نابهنجار و نزول کیفیتهای اجتماعی - اقتصادی پدیدار می‌شود. قسمت عمده این فضاها که گذشته تاریخی زندگی اجتماعی گروههایی را در خود حمل می‌کنند، با گذشت زمان بالندگی خود را از دست داده و دستخوش فرسودگی می‌شوند و این فرایند شهرها را از درون می‌پوساند. در طی تحول در شیوه زندگی سکونتگاههای کنونی، بخصوص در پی تغییر نیاز به خدمات گوناگون و نیازهای حاصل از تحولات در طی زمان از جمله نیاز به زیرساختهای حمل و نقل، دسترسی به تأسیسات و تسهیلات و ... برای زندگی محله‌های کهن و قدیمی شهری به دلیل وفق نیافتن با شرایط جدید دچار چنین روندی می‌شوند. جلوگیری از گسترش این عرصه‌ها و از بین بردن معضلات

در آنها ضرورتی شناخته شده و گریز ناپذیر محسوب می‌شود. روشهای از بین بردن ناکارآمدی و نارسایی این عرصه‌ها مانند هر فعالیت دیگری باید بر شالوده شناخت علمی و نظام مند مبتنی باشد. با توجه به چنین رهیافتی آسیب شناسی پوسیدگی این عرصه‌های مذکور کمک می‌کند تا دلایل پدید آمدن فرسایش شناخته شود و برپایه شناخت به دست آمده سیاستهای مناسبی برای مقابله با آن طراحی گردد. احیاء همه جانبه این بافتها به مفهوم بازگرداندن زندگی سیال و سالم در این محدوده‌ها پیش از هر چیز مستلزم رفع موانع قانونی فعلی، از یک سو و توانمند سازی ساکنین از سوی دیگر است. در واقع احیاء کالبدی املاک در نواحی فرسوده شهری به افزایش اعتماد برای سکونت در آن محدوده کمک خواهد کرد. اما حفظ حس مکانی و تعلق مکانی به بهداری اقتصادی آن نواحی نیاز دارد. بدون بهبود اقتصادی نمی‌توان بهبود کالبدی را حفظ کرد. از این رو برای یک طرح احیاء پایدار بافتدار، اشغال هدفمند و اندیشیده املاک را طلب می‌کند. از آنجا که حیطه‌های کهن شهری اغلب دستخوش فرسودگی مکانی نسبی اند؛ جابه جایی اکولوژیکی در پی افشای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در آنها رخ می‌دهند. بدینصورت پویایی زندگی اجتماعی در آنها به دلیل سطح پایین مزیت‌های اقتصادی نزول می‌کند. از این رو عمران، نوسازی املاک - شرط لازم - اما نه کافی احیاء - به شمار می‌آید. احیاء چیزی فراتر از ساختن بناهای نوساز است. مضاف بر آن باید به گسترش زیر ساختها و توسعه اقتصادی این عرصه هانیز توجه لازم و موثر گردد.